

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgra Adama Chyły *Koncepcje i realizacja polityki gospodarczej ugrupowań koalicyjno-rządowych w Polsce w latach 1989 - 2005*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dra hab. Ewy Polak; Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Politologii i Studiów Międzynarodowych, Toruń 2014, ss. 407 (wydruk komputerowy).

Do zasadniczych cech współczesnych badań politologicznych zaliczyć należy nie tylko znaczące zróżnicowanie i wielostronność obszaru analizy naukowej, ale także coraz wyraźniejszą skłonność badaczy do rozpatrywania analizowanych zagadnień w ujęciu interdyscyplinarnym. U źródeł wspomnianych zjawisk leży z pewnością złożoność i wielopłaszczyznowość dokonujących się na przełomie XX i XXI wieku przeobrażeń politycznych, gospodarczych i kulturowych, które z jednej strony wymuszają weryfikację dotychczasowych ustaleń naukowych i modeli interpretacyjnych, z drugiej zaś w coraz większym stopniu oddziałują na kształt i formy życia społecznego.

W przypadku Polski problem ten nabiera szczególnego znaczenia ze względu na skalę, wielopłaszczyznowość i złożoność zmian ustrojowych po 1989 roku, które do dnia dzisiejszego rodzą różne oceny i kontrowersje. Jest to tym bardziej niezbędne, iż zarówno we współczesnym społeczeństwie polskim, jak i wśród przeważającej części polskich elit politycznych brak jest nie tylko pogłębionej i całościowej refleksji o mechanizmach funkcjonowania polskiej demokracji, ale także poważnego i rzetelnego dyskursu o mechanizmach jej formowania, wymiarach i sposobach interpretacji, perspektywach rozwojowych oraz kontekstach i wyzwaniach kulturowych. W podejmowanych przez jej przedstawicieli rozważaniach wyraźnie dominuje natomiast spojrzenie fragmentaryczne i powierzchowne, któremu towarzyszą z reguły znamiona myślenia w kategoriach doraźnego interesu, jak również relatywizm oraz konformizm. Istotnym mankamentem zasygnalizowanej postawy jest także pojawiająca się z różnym natężeniem tendencja do postrzegania systemu demokratycznego wyłącznie przez pryzmat własnych celów politycznych, co przesłania niekiedy problem respek-

towania jego fundamentalnych wartości i standardów, przyczyniając się zarazem do ich instrumentalizacji.

Zagadnienia powyższe pozostają niewątpliwie jednym z głównych obszarów zainteresowania polskich politologów, choć w swych dociekaniach podejmują oni z reguły bardzo zróżnicowaną problematykę. Wyraźny rozwój badań w tym zakresie nastąpił zwłaszcza w ostatnich latach obejmując nie tylko mechanizmy funkcjonowania polskiego systemu politycznego, ale także polską myśl polityczną, politykę zagraniczną, przemiany kultury politycznej, różne aspekty integracji z Unią Europejską, a także, co z punktu widzenia tematu recenzowanej pracy wydaje się szczególnie istotne, relacje między polityką i ekonomią.

Ten charakterystyczny dla ostatnich lat wzrost zainteresowania politologów problematyką gospodarczą w realiach Trzeciej Rzeczypospolitej nie wypełnił wszakże wszystkich luk badawczych w tym zakresie, choć opublikowano już wiele monografii poświęconych różnym aspektom wspomnianego zagadnienia. Z tym większym zainteresowaniem i uznaniem należy odnieść się do rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgra Adama Chyłę, który przedmiotem swej analizy uczynił koncepcje i realizację polityki gospodarczej ugrupowań koalicyjno rządowych w Polsce w latach 1989 – 2005. Dysertacja powyższa wydaje się tym bardziej interesująca, iż obejmuje problematykę szerzej do tej pory nie eksplorowaną i nie prezentowaną całościowo w opracowaniach naukowych, mimo iż niektóre jej aspekty były już przedmiotem odrębnych badań, w których w szczególności skoncentrowano się na kwestiach związanych z wdrażaniem w życie planu Balcerowicza oraz podstawowych wyzwaniach i problemach transformacji polskiej gospodarki. Za znamienne należy uznać w tym kontekście chociażby opublikowaną niedawno pracę profesora Witolda Kieżuna podejmującą problem patologii polskiej transformacji.

Podkreślając trafność oraz rangę podjętego przez Autora problemu badawczego warto zwrócić uwagę, iż jego rzetelna realizacja wymagało szczegółowych studiów politologicznych, analizy licznych i zróżnicowanych materiałów źródłowych, zastosowania odpowiedniej metodologii badawczej, stosownej terminologii, a także, co wydaje się szczególnie istotne, umiejętności całościowego ujęcia problemu. Wydaje się, iż mimo znacznej skali trudności Pan mgr Adam Chyła sprostał wynikającym stąd wyzwaniom. Świadczy o tym chociażby znaczna rozpiętość i różnorodność poruszonych w pracy zagadnień, które mimo swej specyfiki tworzą wielowątkową, ale jednocześnie w miarę komplementarną i interesującą całość.

Atutem recenzowanej pracy pozostają niewątpliwie poprawnie sformułowane cele i problemy badawcze, aczkolwiek wydaje się, iż winny zostać one wyeksponowane i sformułowane w sposób bardziej jednoznaczny. Mimo to na plan pierwszy wysuwa się wśród nich niewątpliwie dążenie do usystematyzowania wiedzy na temat złożonego procesu formowania i realizacji koncepcji ekonomicznych polskich ugrupowań koalicyjno-rządowych w latach 1989 – 2005. Dążąc do jego realizacji Autor poszukiwał rozstrzygnięcia szeregu kwestii szczegółowych, odnoszących się zarówno do relacji między gospodarką i polityką, ideowych uwarunkowań formułowanych koncepcji, jak i ich wewnętrznej spójności i korelacji postulatów formułowanych przez poszczególne środowiska ideowe postulatów. W szczególności jednak Jego zainteresowanie koncentrowało się wokół stosunku poszczególnych koalicji rządowych do kwestii gospodarczych, problemu realizacji formułowanych koncepcji w tym zakresie, a także skali podobieństw między poszczególnymi koalicjami

Wspomniane powyżej zagadnienia w naturalny sposób wpłynęły na kształt sformułowanych przez Autora hipotez badawczych, wśród których główną rolę odegrał pogląd, iż mimo małej stabilności i znacznego zróżnicowania polskiej sceny politycznej po 1989 roku koncepcje większości jej uczestników oscylowały wokół liberalnych projekcji ekonomicznych. Sytuacja powyższa warunkowana była zarówno przez czynniki wewnętrzne, jak i uwarunkowania zewnętrzne, do których zaliczono m.in. dążenie do uczestnictwa w międzynarodowych organizacjach gospodarczych, wzmocnienia konkurencyjności polskiej gospodarki oraz uzyskania dostępu do nowoczesnych technologii.

Weryfikacji przywołanych powyżej hipotez sprzyjały niewątpliwie poprawnie sformułowane przez Autora szczegółowe problemy badawcze, które dotyczyły nie tylko kierunków przeobrażeń polskiej sceny politycznej w pierwszych latach transformacji ustrojowej, ale także ewolucji formułowanych wówczas koncepcji ekonomicznych, udzielanego im poparcia politycznego oraz preferencji wyborców, jak również gospodarczych aspektów częstej zmiany ówczesnych rządów. Pytania te nie budzą większych wątpliwości. Ich widocznym mankamentem pozostaje jednak dostrzegalny brak precyzji pojęciowej Autora i ich nie zawsze właściwa kolejność.

Pewne zastrzeżenia można sformułować również pod adresem wykorzystanych przez Doktoranta metod badawczych, których wybór uzasadniono w przekonaniu recenzenta zbyt enigmatycznie. Uwaga ta dotyczy nie tylko przywołanej przezeń we „Wstępie” metody systemowej, ale także wykorzystywanej w pracy metody sytu-

acyjnej, decyzyjnej czy instytucjonalnej. Zapoznając się z podstawowymi założeniami metodologicznymi pracy czytelnik powinien dowiedzieć się, w jaki sposób poszczególne metody badawcze zostały wykorzystane przy realizacji tak sformułowanego tematu, a tej informacji w pracy, a zwłaszcza w jej wstępie, niestety zabrakło. Znaczenie szerzej należało omówić także zastosowane techniki badawcze. Zarzuty powyższe nie podważają bynajmniej metodologicznych rozważań Autora. Ich celem jest jedynie zwrócenie uwagi na konieczność doprecyzowania formułowanych w tym zakresie uwag, zwłaszcza w kontekście ewentualnej publikacji. Poprawy wymaga także struktura wstępu, który w istniejącym kształcie wydaje się stosunkowo słabo usystematyzowany.

Niezaprzeczalnym walorem recenzowanej rozprawy doktorskiej pozostaje niewątpliwie bardzo bogata baza źródłowa, która tworzą m.in. przechowywane w polskich archiwach dokumenty programowe i inne materiały polskich ugrupowań politycznych oraz instytucji analizowanego okresu. Szczególnie przydatne okazały się w tym względzie źródła przechowywane w Archiwum Akt Nowych, Archiwum Partii Politycznych Instytutu Studiów Politycznych PAN w Warszawie, Archiwum Senatu Rzeczypospolitej Polskiej oraz Archiwum Zakładu Historii Ruchu Ludowego. Ich naturalnym uzupełnieniem były liczne akty prawne, materiały drukowane, w tym wybory dokumentów oraz biuletyny poszczególnych podmiotów politycznych, a także wywiady z uczestnikami analizowanych wydarzeń, czy też relacje i wspomnienia drukowane, choć w przypadku tych ostatnich z całą pewnością trudno mówić o ich reprezentatywności. W niewystarczającym stopniu wykorzystano natomiast pochodzącą z analizowanego okresu publicystykę prasową, aczkolwiek jej szczegółowa analiza przekracza w tym przypadku, zdaniem recenzenta, możliwości pojedynczego badacza, zwłaszcza przy tak sformułowanym, ważnym poznawczo i szerokim zarazem temacie. Artykuły publikowane na łamach głównych gazet i czasopism społeczno-politycznych są jednak o tyle istotne, iż to właśnie w nich podejmowane są niejednokrotnie pierwsze próby scharakteryzowania nowych tendencji politycznych i ekonomicznych, określenia ich wzajemnych korelacji, a także wytyczenia przewidywanych kierunków ich ewolucji.

Ważnym dopełnieniem zasygnalizowanej powyżej bazy źródłowej pozostaje z pewnością bardzo bogata i odnosząca się do różnych problemów związanych z omawianą problematyką literatura przedmiotu, w obrębie której odnaleźć można zarówno opracowania o charakterze syntetycznym i teoretycznym, jak i prace koncen-

trujące się na analizie tych zagadnień i kategorii, które stanowiły istotny punkt odniesienia dla analizy koncepcji polityki gospodarczej w latach 1989 – 2005. Atutem recenzowanej pracy pozostaje niewątpliwie fakt, iż obok pozycji starszych wykorzystano w niej również monografie opublikowane stosunkowo niedawno, choć pominięto w niej m.in. rozprawę Bogdana Borowika poświęconą polskim partiom konserwatywnym w latach 1989 – 2001, prace Marii Winclawskiej i Dominika Szczepańskiego poświęcone funkcjonowaniu oraz koncepcjom programowym Unii Wolności, artykuły Arkadiusza Lewandowskiego dotyczące Akcji Wyborczej Solidarność, monografię Joanny Saneckiej-Tyczyńskiej, będącą w istocie wnikliwym studium myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości, czy chociażby niezwykle interesującą i przywołaną już wcześniej książkę prof. Witolda Kieżuna podejmującą próbę analizy patologii polskiej transformacji, której pierwsze wydanie ukazało się w 2012 roku. Wydaje się także, iż Autor posiadał niekiedy problemy z określeniem charakteru wykorzystywanych publikacji, o czym świadczy m.in. fakt uwzględnienia wśród opracowań naukowych prac będących w istocie pracami publicystycznymi (w przekonaniu recenzenta należało je wyraźnie wyodrębnić), a także niektórych wyborów dokumentów (s. 399). Mimo tych mankamentów można jednak stwierdzić, iż zgromadzona i wykorzystana przez Doktoranta literatura przedmiotu jest mocną stroną przygotowanej dysertacji i świadczy generalnie o dobrej znajomości dotychczasowych ustaleń naukowych, zarówno w zakresie funkcjonowania polskiego systemu gospodarczego, jak i polskiej myśli politycznej po 1989 roku. Trudno mieć również w tym przypadku jakiegokolwiek poważniejsze zastrzeżenia do sposobu jej wykorzystania, choć z całą pewnością niektóre artykuły i monografie zasługiwały na częstsze przywołanie.

Realizacji wytyczonych celów badawczych, a co za tym idzie weryfikacji sformułowanych hipotez sprzyjały z pewnością dobrze określone cezury chronologiczne, jak również przemyślana konstrukcja pracy, aczkolwiek trudno mówić w tym przypadku o jej jednolitości. O ile bowiem w dwóch rozdziałach początkowych zastosowano problemowe ujęcie treści (chodziło o przybliżenie podstawowych dla recenzowanej pracy kategorii badawczych oraz określenie specyfiki koncepcji gospodarczych formułowanych przez główne polskie środowiska ideowe), o tyle w rozdziałach kolejnych wykorzystano konstrukcję chronologiczno-problemową, która umożliwiła Autorowi analizę koncepcji oraz działań gospodarczych podejmowanych w okresie kolejnych rządów. W konsekwencji recenzowana dysertacja składa się z pięciu rozdzia-

łów, które mimo wspomnianej dwoistości konstrukcyjnej tworzą logiczną i komplementarną całość.

Tezę tę potwierdza m.in. rozdział pierwszy, w którym omówiono podstawowe kategorie teoretyczne wykorzystywane w ocenianej pracy. Ważki i konieczny wydaje się również rozdział kolejny, ukazujący specyfikę ujęć problematyki gospodarczej charakterystycznych dla głównych polskich środowisk ideowych. Analiza ta wydaje się o tyle istotna, iż pozwalała ona w rozdziałach kolejnych na ocenę zgodności i korelacji między poglądami formułowanymi pierwotnie przez poszczególne podmioty polityczne, a działaniami podejmowanymi przez współtworzone przez nie koalicje rządowe. Wydaje się, że Autor sprostał temu trudnemu wyzwaniu, a podjęte w tym zakresie rozważania są zgodne z istniejącym stanem wiedzy, zasadami logiki i łączności treści. Być może jednak przy przygotowywaniu rozprawy do druku warto byłoby zastanowić się nie tylko nad doprecyzowaniem wykorzystywanych w rozdziale pojęć, ale także nad silniejszym wyeksponowaniem różnic występujących w sferze projekcji między poszczególnymi formacjami ideowymi.

Ze względu na specyfikę podjętej problematyki kluczowe znacznie dla przygotowanej przez mgra Adama Chyłę rozprawy posiadają jednak rozdziały trzeci, czwarty i piąty. W pierwszym z nich skoncentrowano się przede wszystkim na kierunkach ewolucji polityki gospodarczej rządów postsolidarnościowych, przy czym uwaga Autora skierowała się nie tylko ku analizie podmiotów politycznych współtworzących w analizowanym okresie koalicje rządowe, ale skupiła się także na założeniach realizowanych we wspomnianym okresie koncepcji gospodarczych, czego wyrazem była m.in. omówienie wystąpień programowych poszczególnych premierów. Rozważania te cechuje niewątpliwie dobry poziom merytoryczny i znanstwo analizowanego zagadnienia, aczkolwiek nie oznacza to bynajmniej braku mankamentów. Jednym z nich pozostaje z pewnością zbyt słabe skonfrontowanie założeń i praktyki gospodarczej, co wydaje się o tyle istotne, iż omawiany w rozdziale trzecim okres uznać należy za kluczowy dla polskiej transformacji gospodarczej. W opinii recenzenta zdecydowanie wyraźniej należało także zaakcentować formułowane wówczas opinie krytyczne wobec realizowanych przeobrażeń gospodarczych.

Usterek tych mgr Adam Chyła nie uniknął także w rozdziale czwartym, który poświęcony został polityce gospodarczej realizowanej w latach 1993 – 1997, a także w rozdziale piątym, omawiającym wspomniane zagadnienie w odniesieniu do lat 1997-2005. Mimo tych mankamentów należy wszakże zgodzić się ze sformułowanym

przez Autora wnioskiem, iż mimo zróżnicowanego usytuowania ideologicznego zdecydowana większość ugrupowań koalicyjno-rządowych w latach 1989 - 2005 stała, przynajmniej deklaratywnie, na gruncie społecznej gospodarki rynkowej, aczkolwiek różniono się w poglądach odnoszących się do skali interwencjonizmu państwa, zakresu pomocy społecznej oraz jego zobowiązań w sferze opieki zdrowotnej. W rozprawie trafnie zwrócono także uwagę, iż z biegiem czasu poglądy poszczególnych środowisk politycznych w coraz większym stopniu ewoluowały ku koncepcjom i rozwiązaniom wolnorynkowym, także w zakresie polityki społecznej.

Przygotowując recenzowaną dysertację mgr Adam Chyła podlegał niewątpliwie określonym i jednocześnie obiektywnym uwarunkowaniom, które wynikały m.in. ze specyfiki i znacznego zróżnicowania materiału źródłowego oraz fragmentaryczności dotychczasowych badań w tym zakresie. Mimo tych ograniczeń, znacznego poziomu złożoności oraz licznych wyzwań badawczych przygotował jednak niezwykle interesującą i oryginalną rozprawę o charakterze stricte politologicznym, w której umiejętnie i kompetentnie połączono w istocie trzy obszary dociekań naukowych: analizę myśli politycznej z rozważaniami dotyczącymi form działalności politycznej oraz problematyki ekonomicznej. Do jej zalet należy niewątpliwie dobrze udokumentowany tekst, który przygotowany został zgodnie z zasadami politologicznego warsztatu naukowego, spełniając zarazem wszelkie wymagania stawiane pod tym względem rozprawom doktorskim.

Mimo wspomnianych powyżej walorów w rozprawie nie uniknięto wszakże pewnych niedociągnięć i mankamentów. Jednym z nich jest, jak się wydaje, zbyt duża objętość pracy, która wiąże się niewątpliwie z dominującym w niektórych częściach pracy ujęciem deskryptywnym i zbyt słabą skłonnością Autora do ujęć syntetyzujących. Uwaga ta, podobnie zresztą jak uwagi wcześniejsze, nie podważa bynajmniej wysokiej oceny rozprawy doktorskiej mgra Adama Chyły. Jest ona bowiem dziełem nie tylko oryginalnym, dojrzałym i wypełniającym istniejącą dotąd lukę poznawczą, ale także świadczącym o pasji badawczej Autora. Wskazuje na to nie tylko trafny wybór tematu, przyjęta konstrukcja pracy, rzetelność i samodzielność badawcza oraz bardzo dobre opanowanie zasad warsztatu naukowego, ale także odwaga w formułowaniu hipotez i wniosków badawczych.

W świetle poczynionych uwag należy zatem stwierdzić, iż recenzowana praca mgra Adama Chyły spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Stanowi bowiem twórcze rozwiązanie trafnie określonego, a zarazem złożonego i nowatorskiego

problemu naukowego. W konsekwencji wnoszę o dopuszczenie Pana mgra Adama Chyły do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Artur Szulc